

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Lliurament de la medalla de la
Universitat de València a Joan Fuster i
Ortells

Discurs d'acceptació (pòstum)

València, 23 de novembre de 1992

PARAULES PRONUNCIADES PEL PROF. GIUSEPPE
TAVANI

Una de les coses pitjors que podien passar-me en aquesta vida, -vida literària, vull dir- era veure'm qualificat de "clàssic". L'epítet em feia angúnia: resulta lleugerament mortuori, pedant i no sé si fins i tot una mica injuriós. I heus ací que ara me'l trobo al damunt. L'etiqueta no passa de ser una simple argúcia comercial, és clar. Els editors pensen que una col·lecció d'Obres Completes aconseguirà vendre's amb més facilitat, si confereixen el títol solemne de "clàssics" als autors amb qui han tingut la sort o la innocència de firmar un contracte. Potser s'equivoquen. Però, al capdavant, l'editor no és un crític, i la seva intenció està desproveïda de malícies acadèmiques. Així ho crec, i em tranquil·litzo. En tot cas, els pobres lletraferits que ens limitem a suportar les conseqüències de la maniobra no mereixem ser acusats de petulància. I encara, el risc de petulància seria mínim: l'apel·latiu de "clàssic" que se'ns aplica ve corregit per dos atenuants ben explícits, "català" i "del segle XX". Sospito que un "clàssic català dels segle XX" deu ser una ració ben mòdica de "clàssic". Deixem-ho córrer, doncs.

Aquestes ratlles, que encapçalen la Introducció al primer volum de les *Obres Completes* de Joan Fuster, tingueren d'antuvi un ressò enèrgic en la meua inclinació preliminar per una lectura despreocupada de simple fruïció, i van ser el meu viàtic per a l'exploració de l'univers fusterià, el contacte inicial i casual –que després hauria esdevingut habitual- amb l'home i la seva escriptura: un contacte que se m'afigurava ple de sorpreses i que prometia de fer-se paradigmàtic, punt de partida per a un viatge cap a un nou model global de món sensible. Llavors vaig verificar tot que en aquesta introducció es podien descobrir o entreveure, sense gaire dificultats, totes les constants d'una actitud existencial que es manifestava en plena coherència amb un intel·lecte lliure de qualsevol condicionament que no fos el de la consciència crítica de l'home i de l'escriptor Fuster; i avui –en la mateixa introducció- em sembla possible esbrinar els elements que podrien servir per a intentar una aproximació menys casual a la seva obra, una obra polifònica, oberta, que constitueix l'aspecte perdurable i menys difícilment analitzable de la seva personalitat.

No cal subratllar, evidentment, les dificultats que corresponen a qualsevol intent de definició, i encara més a la instància de definició implícita en la noció de "escriptor". I si això resulta evident en general, encara més àrdua es manifesta una temptativa de definició quan es tracta de Joan Fuster. En efecte, quan considerem la seva obra, ens trobem amb un corpus molt extens de textos, que és lícit reconèixer com a literaris, i que nogensmenys es presenten tan oberts i atents a les relacions recíproques entre literatura i vida civil i política, entre cultura en el sentit més ampli i literatura en el sentit més específic, que abans de qualsevol intent de definir aquest corpus, hom té l'obligació, no hi ha dubte, d'identificar-hi el centre, un centre que però no deu inhibir una vista més àmplia sobre el conjunt, una vista que deu incloure tots els objectes que omplen aquells textos.

I això perquè aquest centre resulta inextricablement connex, encara que sense traces evidents de sultura, amb una perifèria desmesurada, i la perifèria no fa solament de rerafons, sinó que és per molts aspectes homogènia al centre mateix. Fins i tot, en certs casos, si hom té en compte una noció de “literatura” no convencional, no institucional, ocorre que la perifèria apareix com a centre i el centre com a perifèria.

La literatura, doncs, com a punt de partença, com a lloc originari en què hom se reconeix a sí mateix com a existent i prest a qualsevol altra aventura, la literatura com a “base” des de la qual emprendre tot gènere d’exploracions en qualsevol camp de la sensibilitat i del saber; sempre però, no cal dir-ho, tornant-hi, a aquesta base, perquè des de la base, des del centre, es pot partir per a noves i, eventualment, encara més inquietes exploracions i aventures, mentre que, si hom perd els contactes amb el seu lloc originari, s’extraviarà inútilment, correrà el perill de no ser altra cosa que la seva pròpia inquietud.

Els vincles que hi ha entre els molts textos fusterians i uns contextos no exclusivament literaris –o absolutament no literaris- tenen el mèrit d’eixamplar més enllà d’aquell centre el concepte de literatura, posant-ne en crisi una definició massa estreta i en certs casos palesament inadequada. Un panorama doncs, el fusterià, només en aparença heterogeni, i en veritat constituït per textos lligats entre ells per aquelles “semblances de família” de les quals parlava Wittgstein a propòsit dels significats. Això mateix, l’aire de família: diria que aquest és el punt en què convé insistir. De fet, l’obra amplíssima de Joan Fuster (crítica, poètica, historiogràfica, aforística, etc.) és, com deia, només aparentment heterogènia. Al darrera, hi ha un fil unificador que, sota els diversos textos, descriu una mena d’hipotext únic. La diversificació depèn solament, cada vegada, de la funció que en cada text domina sobre les altres.

El que fa unitari aquest corpus de textos és una sèrie de constants: abans de tot, el fet de proposar-se en primera persona:

Hi ha qui és advocat, o mestre, o polític, o bisbe, o poeta, o pagès. La meua professió, en canvi, és de ser Joan Fuster.

Això no vol dir que es deixi anar al joc arbitrari de la subjectivitat: el seu objectiu és més aviat la legitimació d’opcions ètiques i estètiques mitjançant una orientació precisa i coherent, de la qual s’assumeix tota la responsabilitat. Una orientació que no es basa mai en una interpretació convencional i pacífica dels fets (literaris, polítics, històrics, autobiogràfics): en el seu procés escriptural i exegetíc hi ha sempre una reorganització dels inidicis, que dóna als fets un sentit multidimensional, i en la qual no manquen, ans al contrari són freqüents, les institucions de vària natura que, molt sovint combatudes asprament i tot, trobaran –a decennis de distància- la confirmació de llur validitat.

Una altra constant és la coherència entre la seva escriptura i el seu pensament:

He intentat escriure clar i sospesant les paraules. Tinc l’absoluta tranquil·litat que allò que he escrit, en cada moment responia a la meua manera de pensar.

Una coherència que guia els estatuts de la reflexió i que tendeix a transformar-se en filosofia de vida i d'escriptura, d'aquella escriptura que en Joan Fuster és testimoniança del seu temps, però també explicitació de raons universals i necessàries. Perquè la seva és sens dubte una experiència determinada culturalment històrica, i que però –com he intentat dir- ultrapassa sovint els confins del temps i de l'espai. Una coherència que funciona com una mena de reixa dins la qual troba el seu lloc adequat, la seva àrdua col·locació, l'experiència que es va organitzant en conceptes.

Una coherència que en certa manera sembla brollar també de l'actitud singular de l'escriptor respecte a la seva obra: ell considera cada text com a punt de partença per al successiu, com si fos un dels moviments o temps d'una obra polifònica oberta i rigorosament unitària ensems, i per això mateix inmodificable, element bàsic d'un procés al qual solament ha estat delegat el desenrotllament del tema. I és en aquest desenrotllament que entren en joc les variants, les quals reflecteixen sempre la dinàmica dels esdeveniments. Però, allò que ha estat escrit no es toca, és inalterable: "quod scripsi, scripsi". Pensem, per exemple, en les paraules que l'autor posa al pròleg de la versió catalana de *El País Valencià*, fet per a la publicació en les *Obres Completes*:

No he volgut "posar al dia" El País Valencià: m'estimo més que continui dient el que digué quan va publicar-se, com a dada objectiva i com a visió personal. Si algún valor té, és aquest.

Encara més: hi trobem també la inclinació radical –mai renegada ni atenuada en l'arc sencer del pensament crític i de l'acció-, la inclinació radical, deia, a racionalitzar l'experiència. "Contra la raó no es pot estar": una màxima peculiar i inconfusible, a la qual s'inspiren la història complexa i articulada de l'escriptor Fuster, les seves recerques, els seus judicis, la seva actitud respecte dels homes i de la vida. La raó, doncs, com a possibilitat interpretativa per excel·lència. El llarg exercici de l'escriptura, i no solament de l'escriptura, és tot inspirat per un racionalisme predicat i practicat, un racionalisme que incloïa, com ell mateix afirmava, la raó i els sentits combinats. D'això neix un humanisme personalíssim, escèptic i relativista, que no exclou la realització de l'ideal ètic, encara que es refuse a fundar-la en la transcendència o en l'absolut. Resulta espontània l'aproximació als grans mestres del pensament, als grans filòsofs: penso sobretot en Montaigne, en el Montaigne dels Assaigs, penso en Bertrand Russell. Com Bertrand Russell, Fuster sostenia que la raó no és més que una petita força, però que actua sempre en el mateix sentit, a diferència dels irracionismes. I era aquesta convicció que l'inclinava a l'optimisme, encara que mesurat. Un racionalisme, el de Fuster, que molts han considerat políticament nefast i que el porta a examinar la condició humana en la seva natura real, sense il·lusions i sense pessimismes: "Per a ell –diu Josep Iborra- la consigna era atènyer-se a l'evidència. I això li permetia veure components i problemes –urgents de més a més- que molts pensadors –incloent-hi bona part dels humanistes –han passat per alt en considerar-los trivials o vulgars" (fi de la citació).

Alguns han considerat aquest racionalisme extremat una mena de limitació, una manera d'evitar els grans problemes metafísics i religiosos de l'home. Al contrari, justament la consciència d'una tragèdia immanent en la realitat, que no li permet, o més aviat no li deixa admetre evasions cap al transcendent. D'altra part, el racionalisme pot ser considerat la seva religió, i per això mateix té en ell un timbre quasi fideista.